

J.F.R. PHILIPS

**FAMILIEPERIKELN VAN EEN MAASTRICHTSE
WIJNHANDELAAR. EEN RELAAS OVER ZIJN
ACHTTIENDE-EEUWSE BEDRIJFSVOERING**

Gerechtigde archieven bevatten soms heel opmerkelijk bronnenmateriaal. Zo kan men daarin stukken vinden die een onvermoede inkijk geven in verschillende facetten van het dagelijks leven. Het zijn soms levensechte momentopnamen die men in andere overheidsarchieven niet zo gauw aantreft. Over het economisch leven van een stad blijken plotsklaps gegevens voorhanden te zijn die men elders tevergeefs zal zoeken.

In Maastricht is zulks met name het geval, nu een groot project is opgezet met de ordening van de archieven van de stedelijke hoog- en laaggerechten alsmede van de daarop aansluitende appèlinstanties. Na de inventarisatie van deze belangrijke archiefreeksen zal eerst duidelijk worden, hoeveel belangrijk materiaal in deze bronnen ligt verscholen. Aan de hand van een toevallig onderdeel handelend over een plaatselijke wijnhandel hopen wij deze uitspraak iets nader toe te lichten.

De Gemeentelijke Archiefdienst Maastricht heeft in genoemd kader allereerst de inventarisatie ter hand genomen van de appèlzaken die liepen bij de Luikse commissarissen-deciseurs. Ter begeleiding van dit inventarisatieproject is een werkgroep opgericht bestaande uit H.O.V.O. (hoger onderwijs voor ouderen)-studenten die zich, onder leiding van prof. dr. A.F. Gehlen, speciaal bezighouden met de rechtsgeschiedenis van Limburg. Eén van de leden van deze groep was zo vriendelijk mij attent te maken op een serie interessante stukken die onder meer betrekking hebben op een wijnhandel.¹

Het betreft een ingewikkeld en langdurig proces over een boedelscheiding met uitvoerige bijlagen ter ondersteuning van de procesvoering. Het proces werd gevoerd door Jean François Kamps, oud-

¹ Mijn dank gaat uit naar de heer A.M.G.G. Stroom te Maastricht, die mij deze stukken ter bestudering ter hand stelde en een afschrift bezorgde van zijn samenvatting van de documenten en procesdossiers en van zijn analyse over het procesverloop. Tevens ben ik hem erkentelijk dat hij dit artikel kritisch heeft willen doorlezen.

gezworen raad en schepen van Maastricht als universeel erfgenaam van zijn zuster Anna Margaretha Kamps tegen Arnold Michel Mulkens, gehuwd met Theresia Kamps.

Het conflict ontstond na het overlijden in 1772 van Anna Margaretha Kamps, die na de dood van haar vader tezamen met haar zuster Theresia voor gezamenlijke rekening diens wijnhandel had voortgezet.²

Na het huwelijk van Theresia met A.M. Mulkens, wijnhandelaar in Rotterdam, bemoeide zij zich nauwelijks meer met de zaak en zette Anna Margaretha Kamps het beheer van de onverdeelde boedel praktisch alleen voort. Tot dan toe had dit geen problemen gegeven, ook niet nadat men de gezamenlijke wijnhandel in Maastricht had beëindigd. Men had over de periode van het gemeenschappelijk beheer nog niet definitief afgerekend, alleen de voorraden verdeeld. Maar na het overlijden van Anna Margaretha lag het voor de hand dat de andere belanghebbenden om een boedelscheiding verzochten.

Jean François Kamps stelde zich partij als enig erfgenaam van zijn zuster, Anna Margaretha. Het is niet duidelijk of hij ook namens de drie overige broers kanunnik Servaas Kamps, Bernard Kamps en Willem Ignatius Kamps, in rechte optrad. Het was A.M. Mulkens die namens zijn vrouw het verzoek aanhangig maakte tot scheiding en deling van de roerende en onroerende goederen en tot de gemeenschappelijke wijn- en kanthandel te willen overgaan. Zijn verzoek was zoals gezegd gericht tot Jean François Kamps, die als erfgenaam de belangen van zijn overleden zuster had te verdedigen. Kamps wees echter elke gemeenschap van goederen van de hand.

Omdat deze onwillig bleef, diende Mulkens in 1772 zijn eis in bij het Luiks Hooggerecht die in 1775 vonnis wees. Hiertegen ging Jean François Kamps in verweer. Hij eiste van A.M. Mulkens dat deze rekening en verantwoording zou afleggen over de wijnhandel, die hij voor gezamenlijke rekening van de twee zusters te Rotter-

² Reeds eerder was ons deze Maastrichtse wijnhandelaar François Louis Kamps bekend, die al vroeg in de achttiende eeuw een export naar Holland had opgebouwd. Zie Rudolf Philips, *De wijnhandel te Maastricht en het verbruik van wijn in de zeventiende en achttiende eeuw*, in: *Campus Liber : bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht aangeboden aan mr. dr. H.H.E. Wouters*, Maastricht 1982, pp. 306-307. Het Rijksarchief in Limburg bezit enige interessante stukken uit zijn koopmansboekhouding.

dam had gevoerd over de periode, toen Anna Margaretha in Rotterdam had verbleven, maar ook toen zij weer naar Maastricht was teruggekeerd en de wijnhandel in Rotterdam voor gezamenlijke rekening tot 1757 bleef bestaan.

Het Luiks Hooggerecht besliste in 1775 dat Kamps alle documenten van wijlen zijn zuster betreffende het gezamenlijke beheer moest overleggen en moest meewerken aan een scheiding en deling. Mulkens van zijn kant zou afrekening moeten doen van de gezamenlijke wijnnegotie in Rotterdam. Tegen dit vonnis werd door Kamps beroep aangetekend, waarna weer een nieuwe langdurige procedure begon te lopen totdat het Luiks Hooggerecht op 24 juli 1778 vonnis wees. Opnieuw werd door de gedaagde appèl aangetekend, dat nu diende voor de Luikse commissarissen-instructeurs.

Deze legden de zaak in handen van het hoogste bestuursorgaan, de Luikse commissarissen-deciseurs, die advies uitbrachten over een voortzetting van de procedure. Die eindigde op 6 september 1780 onverwacht met een zogenaamde dispositie, een minnelijke schikking tussen partijen. Na acht jaar vergeefs procederen kwam een einde aan de zaak zonder dat er een echte wending was bereikt. De betrokken commissarissen-deciseurs gingen met de schikking accoord en stelden partijen buiten proces.

Voor ons doel is het minder relevant te weten welk accoord tenslotte werd bereikt, dan uit de processtukken iets meer aan de weet te komen over de wijnhandel van die tijd vooral wat betreft de in- en verkoop van diverse wijnen, de omvang van de leveranties en de betaalde prijzen. Aan deze nieuwsgierigheid komen de processtukken ruimschoots tegemoet.³ De lezer zal daarbij een

³ Hiervoor werden de volgende stukken geraadpleegd:

A. Procedure voor het Luiks Hooggerecht, 13 februari 1772 t/m 7 juli 1775:

a. Antwoord van gedaagde/reconvenant, met annexen 2 en 3.

b. Replik van aanlegger/gereconvenieerde, met annexen EE.

c. Calangier en employe van aanlegger/gereconvenieerde, met annex U.U.U.

B. Procedure voor het Luiks Hooggerecht, 16 augustus 1775 t/m 24 juli 1778:

a. Rekening en verantwoording door oud-schepen Kamps opgemaakt inzake de gemeenschap van goederen van Anna Margaretha en Theresia Kamps, overgegeven ter rolle van 27 september 1775.

b. Rekening en verantwoording afgelegd door A.M. Mulkens betreffende de wijncommercie van hem en zijn vader, zowel over de uit Maastricht ontvangen wijn alsmede een overzicht van de door hem ontvangen gelden en goederen uit de gemeenschap, en over de uitgaven door hem ten behoeve van zijn schoonzuster gedaan.

overdaad aan cijfers voor lief moeten nemen, die wij hier opzettelijk zo hebben gerangschikt, dat zij vergelijkingen met latere studies mogelijk maken.

Het lijkt ons echter goed vooraf eerst iets te zeggen over de Maastrichtse wijnhandel in het algemeen om vervolgens binnen dat geheel de zaak van Kamps iets nader te preciseren. In Maastricht bestond vanouds een levendige handel in wijn, die de stad dankte aan haar gunstige ligging ten opzichte van de Franse en Duitse wijngebieden. De meeste wijn was afkomstig uit de streken langs de Rijn, de Ahr en de Moezel, die voornamelijk werd verhandeld vanuit Keulen. Deze wijn werd hier aangevoerd over de landweg naar Brabant en via Maastricht in allerlei richtingen verder verzonden.

Het is bekend dat in de jaren 1526-1527 in Maastricht 2.800 hectoliter Rijn- en Moezelwijn werd aangevoerd, waarvan het grootste kwantum in de plaatselijke schenkerijen werd afgezet. Maar een belangrijk deel werd verder doorgevoerd en was bestemd voor de streken van Namen en Luik of voor het hertogdom Brabant, met name voor Antwerpen en de Kempen. Daarnaast kende Maastricht een aanvoer van Bourgognewijn, die vooral over de Maas werd verscheept. De wijnen uit de Bordeauxstreek of uit de Loire bereikten de stad via de Hollandse havensteden en vonden hier hun eindbestemming.

Over de achttiende eeuw kunnen wij iets nauwkeuriger op de wijnhandel ingaan aan de hand van de registers van de wijnaaccijns, die met enige uitzonderingen over de jaren 1734 t/m 1761 zijn bewaard.⁴ In deze registers staat een groot aantal namen van handelaars aangetekend, waarvan de meesten slechts een beschei-

c. Extract uit het wijnboek van de zaak, door aanlegger ter griffie ingebracht.

C. Voortzetting van de procedure voor Luikse commissarissen instructeurs, 7 december 1778 tot 6 september 1780: vijfde calangier en employe van geinthimeerde met annex 47. Deze documenten zijn bij het Gemeentearchief gerangschikt onder het fonds: Archieven Luikse Commissarissen-Deciseurs, nr. 114.

⁴ Gemeentearchief Maastricht (G.A.M.), oud-archief, Indiviese Raad Maastricht, Manualen van de collecteur van de wijnaaccijns, inv.nr. 526 (over 1734-1735) tot en met inv.nr. 537 (over 1759-1761). Het is jammer dat de jaren die ons het meest interesseren (de accijnsboeken over de jaren na het beleg, 1749-1750 tot en met 1752-1753) in de reeks ontbreken. Deze accijnsopbrengsten werden eerder door J.C.G.M. Jansen geanalyseerd, die zo vriendelijk was deze gegevens ter beschikking te stellen.

den omzet hadden. Wij vermoeden dat de meesten van deze quasi-distributeurs meer als een soort grootverbruikers functioneerden. Behalve de bedragen die aan accijns van de wijnkooplieden werden ontvangen, staan in deze registers ook verantwoord de leveringen aan particulieren, dat wil zeggen de zeventien kloosters, de wijnkelder van Sint-Servaas, de kanunnikken van Sint-Servaas en Onze-Lieve-Vrouw, de predikanten, de commissarissen-deciseurs en nog enige groepen, onder andere de buitenpoorters die een aparte regeling genoten.

Het aantal wijnkooplieden was onverwacht groot en nam in deze jaren toe van 27 in 1733-1734 tot 65 in 1748-1749. Slechts een derde verkocht meer dan duizend potten wijn in de stad; nog geen tien had een afzet van dit kwantum buiten de stad.⁵ De accijns werd zowel geheven over de verkopen en gros als en détail binnen de stad. De wijn die buiten de stad werd afgezet was accijnsvrij, maar deze omzet werd wel gecontroleerd en in de boeken opgetekend.

De wijnhandel van Franciscus Louis Kamps behoorde tot één van de grootste in de stad. Hij was vooral gespecialiseerd in de doorverkoop naar andere streken. Op 1 oktober 1733 had Kamps ruim 220 aam wijn "opgeschreven", dat wil zeggen in voorraad. Zijn omzet bedroeg over het jaar 1733-1734 ongeveer 97 aam. In de stad zelf verkocht hij 2.641 potten wijn, buiten de stad 7.078 potten. Het merendeel van zijn "export" (bijna 85%) ging in dat jaar naar Holland: tien partijen van in totaal 5.978 potten.⁶

Tengevolge van het overlijden van F.L. Kamps liep de omzet sterk terug, wat uit de accijnsregisters is op te maken. In 1734-1735 bedroeg de omzet 62 aam, waarvan 3.729 potten en 355 bouteilles buiten de stad werden afgezet, praktisch helemaal naar Holland (twaalf partijen, tezamen 97%). Het jaar daarop liep de export terug tot 2.825 potten, die voor meer dan 90% naar Holland werden verkocht. In het accijnsjaar 1736-1737 was de omzet

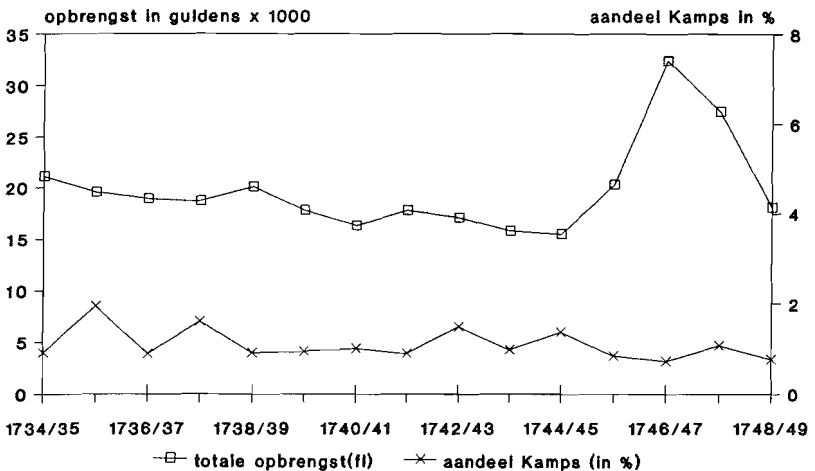
⁵ De Maastrichtse wijnhandel volgde ten aanzien van de Rijn- en Moezelwijnen de inhoudsmaten die in Keulen werden gehanteerd. Een aam is dan gelijk aan 100 potten. Zie verder voetnoot 10. Wij gaan in de omrekeningen uit van de volgende maten: een voeder = 6 aam = 4 oxhoofden, een aam = 4 anker = 100 potten.

⁶ G.A.M., oud-archief, Indiviese Raad Maastricht, Manualen van de collecteur van de wijnaccijns, inv.nr. 526 over 1733-1734. Dit register is iets minder uitvoerig dan de volgende delen.

gedaald tot 45 aam en 413 bouteilles, waarvan de hoofdzaak nog altijd in Holland werd verkocht.

Over de jaren 1734-1735 betaalden de erven Kamps 210-3-3 aan wijnaccijns, over 1735-1736 nog maar 150-6-2. De accijns en gros was 60% lager dan de accijns en détail, die 11-05-0 per honderd potten bedroeg. Op grond van dit gegeven kunnen wij zijn totale omzet berekenen, die eveneens in de wijnboeken van de stad staat opgegeven. Deze ontwikkeling hebben wij voor de jaren 1733 t/m 1749 in bijgaande grafiek in beeld gebracht.

Grafiek 1. Opbrengst wijnaccijns in Maastricht 1734-1749 in totaal en aandeel (%) wijnhandelaar Kamps

Uit deze voorstelling kunnen wij onmiddellijk zien, dat de wijnhandel Kamps in volgorde van grootte flink was teruggelopen, niet alleen ten opzichte van de twee grootsten, Willem Thiessen en Peter Delhougne, maar dat zij nu ook werd voorbijgestreefd door nog zeven andere zaken van geringere omvang. De zaak was tengevolge van het overlijden van Frans L. Kamps duidelijk op zijn retour.

Het was aanvankelijk niet duidelijk wie de zaak zou overnemen. Zowel de weduwe als zoon Willem werden als zaakvoerders of erven genoemd. Maar in 1736 werd er een oplossing gevonden, toen de beide dochters, Anna Margaretha en Theresia Kamps, deze

zo sterk persoonsgebonden wijnhandel overnamen. Hoe sindsdien de zaak weer tot bloei kwam, kunnen wij voor een deel opmaken uit de processtukken.

Ten behoeve van genoemd proces werd een groot deel van de boekhouding van de wijnhandel naar het gerecht overgebracht. Het zijn vooral de uitvoerige rekeningen die een inzicht geven hoe de commercie in feite werd gevoerd.

De oudste gegevens werden overgelegd door oud-schepen Kamps en hebben betrekking op de inkoop van wijn in het buitenland. Het belangrijkste stuk vormt de "Rekening van den inslag der Wijnen" uit de jaren 1737 tot 1749. Daaruit blijkt dat de wijn werd aangekocht in Duitsland, overwegend in de wijngebieden langs de Rijn.

Hoeveelheden en prijzen werden meestal uitvoerig genoteerd, maar wij stippen aan dat de kwaliteiten niet altijd exact werden gespecificeerd, zodat niet over alle details van de wijnhandel duidelijkheid bestaat. Wij mogen veronderstellen dat op de genoemde markten zowel Rijn- als Moezelwijnen werden aangekocht. Maar dat is ook meestal de enige kwalificatie die staat genoteerd.

In totaal werden in deze periode omstreeks zestig partijen, aangeduid als stuks wijn⁷ ingekocht. De waarde van deze stuks varieerde van 120 tot 200 rijksdaalders (waarbij een rijksdaalder globaal overeenkomt met vier Rijnse guldens). Afgaande op deze prijsverschillen liep de kwaliteit van deze partijen wijn uiteen.

Er werd zeer verschillend ingekocht; zo waren er vijf partijen van twaalf jaar oude wijn, zeven van tien jaar oud, negen van zes jaar en zeven partijen van vijf jaar. Maar het merendeel betrof jongere jaargangen, waarvan vijftien partijen uit het oogstjaar zelf.

Men kocht niet zelf, maar gaf anderen op provisiebasis opdracht om op de Duitse markt wijn te kopen, zoals aan Nicolaas Beckers, die in de jaren 1737 tot 1740 bij Duitse wijnhuizen inkocht. De inschakeling van een tussenpersoon als inkoper was waarschijnlijk nodig om beter te kunnen wedijveren met de Hollandse kooplieden, die op deze markt erg actief waren. Op de Paas-Messe te Frankfurt was Jacob Steinbach met die opdracht belast en later

⁷ Een stuk wijn, ook wel anderhalve stok genoemd, is een inhoudsmaat en komt neer op omstreeks 650 liter. Vriendelijke mededeling van de heer P.G.J. Willemsen te Breda.

Rossmann & Cie., maar die laatste partij werd gedeeltelijk tegen kanten wijn omgewisseld.⁸

In 1741 werd de inkoop aan een zekere "monsieur Haas" toevertrouwd, die betere wijnen aankocht (onder andere een grote partij bij de abt van Himmeroth), maar tegen hogere prijzen. Deze wijnkopers hadden niet de vrije hand. De eigenaresse, juffrouw Kamps, reisde zelf twee keer per jaar naar Frankfurt om de zaken te regelen, toezicht te houden op de aankoop en de vrachten, accijnzen en verteringen te betalen. De mede-eigenaresse Anna Margaretha Kamps reisde voor de verkoop van de zogenaamde kanten wijn geregeld naar Brabant, waar zij die verkocht voor tweehonderd gulden brabant. Zij was zodoende drie maanden per jaar afwezig, in welke tijd de commercie door Theresia Mulkens-Kamps werd gedreven.

De wijnimport uit Duitsland werd met wissels betaald, een zeer oude, vertrouwde betaalwijze, waarop desondanks soms geld werd verloren. De vrachten wijn werden onder ander verscheept met schipper Jacob Hatterdorff uit Mainz.

Over de jaren 1737 (16 november) tot 1749 (19 april) had de wijnzaak Kamps in totaal voor 19.041 Duitse guldens en 4 kreutzer ingekocht, hetgeen in Maastrichtse koers neerkwam op 38.082-2-2 gulden.⁹ Op die som moest 5% wisselprovisie in mindering worden gebracht = 1.904-2-0. Verder moest het bedrag van de inkoop natuurlijk worden verhoogd met alle vrachtkosten en andere lasten.

De aankooprijzen zullen waarschijnlijk streng in het oog zijn gehouden. Daarom is het opmerkelijk hoe zeer de prijzen van de aangekochte wijnen op het eerste oog uiteenliepen. Aanvankelijk varieerden de prijzen van 14 tot 20 rijksdaalders per aam. Een jonge Bronnenberger kostte 14 rijksdaalders, een wijn van tien jaar

⁸ Een fust is "kant" als deze niet meer vol is. Dit kon ontstaan door verdamping, door verdroging van het hout, door een lekkage of door nagisting. In het laatste geval was de wijn niet meer drinkbaar; in de andere gevallen zou men kunnen spreken van tweede soort. Vriendelijke mededeling van de heer P.G.J. Willemsen te Breda. In deze context is het niet duidelijk waarom wijnhandelaar Kamps zijn oorspronkelijke bestelling tegen kanten wilde omruilen.

⁹ In het inkoopboek staat de aantekening dat de carolijn (= de carolusgulden) maar negen (Duitse) guldens en 20 kreutzer deed. De tijdgenoten wisten die disagio in te schatten omdat hen de normale omrekeningskoers bekend was. Achteraf is het moeilijk vast te stellen hoe de Duitse daalder en gulden zich verhielden tot de Maastrichtse goudgulden.

oud 18 rijksdaalders. Met ingang van 1741 werden de aankooprijzen plotseling veel hoger. Een wijn uit hetzelfde jaar kostte al gauw 18 tot 20 rijksdaalders, een wijn van tien jaar oud 30 à 33 rijksdaalders. Alleen bij grotere partijen zakte de prijs naar 25 rijksdaalders. Deze prijsstijging ging op het eind van de jaren veertig nog voort. Voor een wijn van vijf jaar oud, zoals een Bronnenberger of een Wehlener (een moezelwijn), liep de prijs op tot 40 rijksdaalders per aam.

Hierna volgt in de stukken een overzicht van de verkoop van de wijn over de jaren 1738 tot en met 1752, die aan de hand van de gedetailleerde jaarrekeningen kon worden gereconstrueerd.

Per 30 april 1752 werd over al deze jaren een totaalrekening opgemaakt en werd vastgesteld dat er 42.435 1/4 potten wijn¹⁰ waren verkocht voor de totale som van 54.790-3-2. In het verkoopboek vindt men niet de totale hoeveelheid terug, maar slechts 39.512 potten. Het is niet onmogelijk dat het verschil bestaat uit toegenomen voorraden of losse, niet gefactureerde verkopen.

¹⁰ Een algemeen gangbare maat in de achttiende eeuw was in deze streken de wijnpot, een groene bolvormige pottles, afkomstig uit het prinsbisdom Luik, die in de landen tussen Maas en Rijn overal in gebruik was. Het probleem is dat deze wijnpot niet overal dezelfde inhoud had. De aam had wel overal een ongeveer gelijke inhoud, uiteenlopend van 141 liter in het Rijnland tot 143 à 144 liter in Luik. Maar de inhoud van de wijnpot was overal anders. In het Rijnland was een aam gelijk aan 100 potten. In het Luikse was een aam gelijk aan 110 potten. In Maastricht daarentegen bevatte een aam slechts 80 potten. Derhalve bevatte een Luikse pot 1,3 liter, een Rijnlandse pot 1,4 liter, maar een Maastrichtse wijnpot 1,8 liter. Wij baseren ons voor de hier gebruikte maten in eerste instantie op de maatstaf die Kamps en Mulkens zelf in hun berekeningen hanteren van: 1 aam = 80 potten. De literatuur over wijnmaten is erg verbrokkeld en afhankelijk van de landstreek waarop deze betrekking heeft. Wij volstaan met een verwijzing naar B.H. Slicher van Bath, Alfabetische lijst van boeken en tijdschriftartikelen van belang voor de kennis van de oude Nederlandse en Belgische maten en gewichten, in: *A.A.G.-Bijdragen*, 11(1964), pp. 210-221; P. Vandewalle, *Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg*, Gent 1984; J.M. Verhoef, *De oude Nederlandse maten en gewichten*, Amsterdam 1982; Les anciennes mesures liégeoises, in: *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois*, 60(1936), p. 305 e.v.; J. Mertens, De processen-verbaal van de "commission des poids et mesures" van het Leiedepartement, 1798-1801, in: *Mededelingen van het Centrum voor de studie van de boerenkrijg*, (nr. 66), Hasselt 1967, pp. 22-23; J. Huck, Neusser Weinhandel mit den Niederlanden, besonders mit den Maasstädten, im 17. Jahrhundert, in: *De Maasgouw*, 109(1990), pp. 19-26; J. Weijns, *Volkshuisraad in Vlaanderen*, (deel 3), Antwerpen 1974, p. 956; *Annuaire de la Province de Limbourg* (de rubriek Poids et Mesures), Maastricht 1824 en volgende jaren; J.M. van de Venne, Maastrichtse inhoudsmaten in 1570, in: *De Maasgouw*, 47(1927), p. 18; K.J.Th. Janssen de Limpens, Oude maten, in: *De Maasgouw*, 86(1967), p. 59.

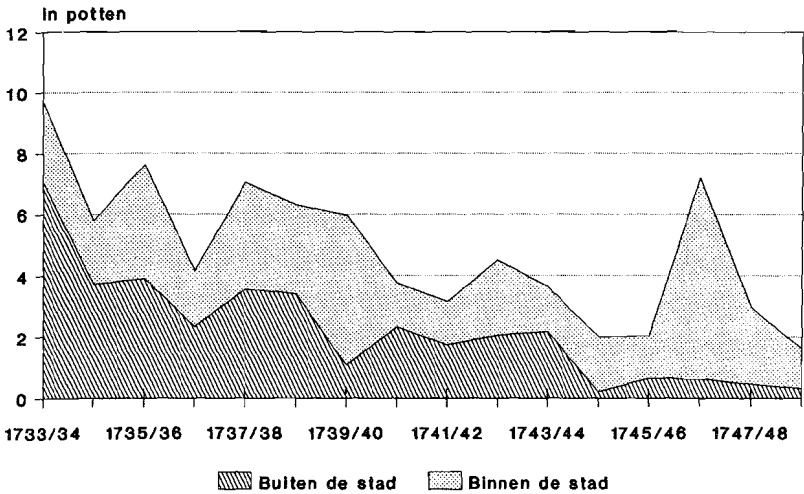
Aan de hand van deze globale cijfers kunnen wij berekenen dat het bruto resultaat over deze periode omstreeks 15.000 gulden beliep, wat neerkomt op een niet onbevredigende marge van 36%. Een exact overzicht van de omzet vereist eigenlijk inzicht in de voorraden die niet is gegeven. Het is moeilijk uit te maken wat in 1738 de beginvoorraad was en wat in 1752 de eindvoorraad, omdat zich in de gerechtsstukken niets over de voorraadpositie bevindt. Uit andere stukken blijkt dat de voorraad in 1752 in totaal 12.240 potten bedroeg. Het is deze hoeveelheid die dan onder de kinderen Kamps wordt verdeeld.

Al eerder hebben wij uiteengezet dat deze wijnhandel zich vooral had toegelegd op een vaste afzet buiten de stad. De wijnen die Kamps uit Duitsland importeerde werden voor het grootste deel naar andere streken doorgevoerd. Zijn omzetstructuur zullen wij verderop nog nader analyseren aan de hand van de accijnsregisters, omdat daarin staat vermeld hoeveel wijn hij buiten de stad verkocht.

Wat Kamps aan de stedelijke accijns bijdroeg was minimaal. Daarom is hij vanwege zijn betrekkelijk grote (van accijns vrijgestelde) wijnnitvoer in de accijnscijfers ondervertegenwoordigd. Alleen in de jaren 1734 t/m 1738 is zijn aandeel in de accijns hoog, maar na 1745 daalt zijn aandeel weer omdat hij minder dan anderen aan het garnizoen leverde. Aan verkopen en détail zette hij hooguit 250 potten per jaar af.

In tegenstelling tot de tientallen kleine handelaren in de stad was deze wijnhandel dus volledig geconcentreerd op de verkoop en gros, zoals wij in de volgende grafiek kunnen specificeren:

Grafiek 2. Handelsomzet van wijnhandel Kamps in 1733-1749 verdeeld naar verkoop en gros in en buiten Maastricht

De verkoop binnen de stad kunnen wij aan de hand van de processtukken precies nagaan, omdat deze daarover gedetailleerd uitsluitsel geven. Deze omzet heeft betrekking zowel op de verkopen, waarover accijns werd betaald, als die waarover geen accijns werd geheven (leveringen aan de stad of vrijgestelde leveranties). De verkoop is over twee perioden verdeeld, namelijk van 1738 t/m 1742 en van 1743 tot 1752 met de volgende omzet:

jaar	hoeveelheid verkochte potten	totaal aantal bestellingen
1738	4.700	75
1739	3.755	61
1740	2.776	54
1741	2.313	31
1742	3.262	41
1743	3.777	43
1744	3.150	31
1745	1.778	32
1746	4.081	50
1747	5.433	39
1748	1.773	22
1749	1.327	25
1750	884	21
1751 + 1752	503	16

Er werd vooral aan grote klanten geleverd. Van 1738 tot 1742 werd 119 liter, van 1743 tot 1752 zelfs 135 liter wijn per bestelling afgeleverd. Uit de boekhouding hebben wij achterhaald wie de grootste klanten waren. Men verkocht altijd veel wijn aan kanuniken, officieren en stadsregenten. Dit ligt min of meer voor de hand, want alleen de stedelijke elite was in staat zich de aankoop van wijn te permitteren.

In de eerste periode (1738-1742) leverde de wijnhandel in de stad in hoofdzaak af aan particulieren met als grootste afnemer burgemeester Van Slijpe en zijn familie (met een totaal van 3.292 potten). Hieronder was waarschijnlijk een hoeveelheid begrepen voor de behoeften van het openbaar bestuur. Daarna volgden naar grootte van het aantal afgenomen potten: G. Boudaen (een wijnhandelaar? met 2.642 potten), baron De Renesse (878), postmeester Thielen (807), overste Heijlman (786), postmeester Van der Vrecken (700), Ruijsch (699), Van Weede (623), burgemeester De Loneux (426), Leverixveld (323), notaris Veugen (302), baron Van der Capelle (300) en juffrouw Ten Boven (278). De overige klanten plaatsten kleinere bestellingen. Onder de genoemden was waarschijnlijk een aantal wederverkopers. Het stadsbestuur plaatste geregeld bestellingen en vroeg steeds om de duurste wijn, die veertig rijksdaalders of meer kostte.

Soms staat achter de leverantie vermeld dat er zonder accijns werd afgerekend. Dan is geen prijs per aam aangegeven, maar slechts het totaal verschuldigde bedrag. Waarschijnlijk was bedoeld te zeggen dat de klant gehouden was de accijns later alsnog aan de stad te voldoen, wanneer deze wijn niet werd uitgevoerd. Van accijns was deze namelijk vrijgesteld, als de wijn bestemd was buiten de stad te worden verkocht of geconsumeerd.

Tijdens de tweede periode (1743-1752) treden andere klanten op de voorgrond, minder Maastrichtse families en voornamelijk waarschijnlijk wijnhandelaren van buiten de stad. Naar grootte hebben wij over de jaren 1743 t/m 1751 de volgende genoteerd: Burtin, een nieuwe afnemer sedert 1746 (5.125), Boudaen (1.980), Bogaard (1.973), Randaxhe (1.713), juffrouw Ten Boven (1.270), Leverinxveld (1.001), de stad (860), Van Slijpe (498), Thielen (307) en Beckers (301).

De veranderingen in het klantenbestand hebben vermoedelijk te maken met de forse prijsstijgingen die in deze jaren zijn opgetreden. Het zou om deze reden kunnen zijn dat de oude klanten gingen afhaken. Burgemeester Van Slijpe wist nog een prijs van 32 rijksdaalders per aam te bedingen, maar de anderen betaalden inmiddels veel meer.

Door middel van deze prijsvergelijkingen hebben wij enige tendenties kunnen vaststellen, waarvan de belangrijkste is dat de consument in zijn aankopen de voortdurende prijsstijging zoveel mogelijk trachtte te ontwijken. In 1738 werd de duurste wijn nog grif verkocht. Daarna kwamen enige jaren met matige kwaliteiten. In de jaren 1741-1743 volgden de klanten de prijsstijging en werden zowel de dure als de goedkope wijn veel gevraagd. Maar de oorlogstijd die daarna aanbrak, verstoorde volledig het evenwicht op de markt. Ook in de jaren 1748-1750 lieten de kopers het afweten. Een herstel van de vroegere marktverhoudingen bleef uit. Eigenlijk hebben wij met deze prijsvarianten nog niet veel aan inzicht gewonnen. Duidelijk is alleen te zien dat men jarenlang heeft geprobeerd de prijzen steeds hoger te stellen in overeenstemming met de hogere prijzen, die voor de inkoop moesten worden betaald. Maar het is dubieus of men in deze politiek is geslaagd, omdat wij niet weten op welke wijnen de prijzen betrekking hebben. In deze kwestie is tenslotte cruciaal de vraag of de teruggang in de omzet van wijnhandel Kamps aan deze prijstendens te wijten is geweest.

Hoewel wij betrekkelijk veel gegevens beschikbaar hebben, blijft de rendabiliteit van de zaak moeilijk te beoordelen. Maar op het eerste oog lijkt deze ruimschoots voldoende te zijn geweest om de continuïteit te verzekeren. Over de jaren 1737 tot 1749 bedroeg de gemiddelde prijs van alle ingekochte wijn, zoals wij ruwweg konden becijferen, $60 \times 650 \text{ liter} = 39.000 \text{ liter}$ à 38.089 maakt 0,98 gulden per pot. De bruto verkoopprijs is over de jaren 1738 t/m 1752 uit de totale opbrengsten en verkochte hoeveelheden af te leiden. De gemiddelde prijs van alle verkochte wijn was over de hele periode genomen ongeveer 1,30 gulden per pot. Dat gaf een winstmarge van 0,32 gulden per pot, bijna 33%.

Het risico van de ongewisse wijnhandel leek in deze gunstige jaren wel mee te vallen, zeker toen de verkoopprijzen begonnen te stijgen. Het gewogen gemiddelde van de verkoopprijs steeg na 1846 tot 1,40 per pot. Maar uiterekend de jaren die toen volgden waren uiterst onzeker vanwege de vele repercussies, die de oorlogsomstandigheden op de inkoop en verkoop van wijn hadden. Mogelijk werd in deze jaren ook de afzet van kanten wijn naar Brabant minder florissant.

De voornaamste reden dat uiteindelijk de beslissing viel de wijnhandel in Maastricht te beëindigen, moet waarschijnlijk worden gezocht in de stagnatie in de afzet naar Holland. Daar had de kracht van deze wijnhandel gelegen waaraan sedert 1745 een einde was gekomen. Toen na enige jaren was te voorzien dat het handelsverkeer zich niet ging herstellen, werd bewust aangestuurd op een langzame bedrijfsbeëindiging die tegelijk gepaard ging met een verandering in de leiding van de zaak.

De vijf laatste jaren laten daarom een ander bedrijfsbeeld zien dat reeds met het onvermijdelijke einde rekening hield. De bedrijfsvoering werd gewijzigd. De marktstructuur moest noodgedwongen worden omgebogen. De vroegere contacten gingen voor en na verloren. Kamps heeft nog geprobeerd de sterk teruglopende afzet enigszins te compenseren door meer leveranties binnen de stad te plaatsen, maar dat is met uitzondering van incidentele legerorders in 1746-1747 volledig mislukt.

Er werd met de gewone prijsstelling gebroken toen in 1747 een partij van 700 potten voor 23 rijksdaalders werd verkocht en nog een partijtje in 1748 voor 25 rijksdaalders. Tenslotte werd in de jaren 1750-1752 de voorraad geruimd en aan enige grootafnemers gelaten voor prijzen van 33 tot 35 rijksdaalders.

Het is achteraf gezien niet zo vreemd dat in deze Maastrichtse familiezaak plotseling een breuk ontstond, want in de wijnhandel in het algemeen was rond het midden van de achttiende eeuw meer aan de hand. In dit geval rijst de vraag of deze afbrokkelende lijn in overeenstemming was met de gang van zaken in de Maastrichtse wijnhandel in het algemeen. Werd deze zaak met andere woorden in een algemene malaise meegesleept of speelden speciale factoren, die tot de liquidatie hebben geleid, een rol?

Een betrouwbare indruk over de op- en neergang in deze jaren is te ontlenen aan de registers van de wijnaccijns. Enige hoofdlijnen tekenen zich daarin af die wij zullen proberen beknopt samen te vatten:

In de eerste plaats hebben wij gezocht naar indicaties over de omvang van de zaken die in wijn handelden. Er waren tientallen wijnkooplieden ingeschreven met doorgaans heel geringe omzetten. Handelaars met een omzet van meer dan vijfduizend potten per jaar waren er vóór 1740 niet meer dan zes, tot 1745 slechts vier, daarna tijdelijk tien om na 1747 weer te dalen tot vijf. Veruit de

grootste was Willem Thiessen¹¹ met als tweede Peter Delhougne, waarna de volgende plaatsen werden ingenomen door afwisselend J. Louvrier, J. Barre, L. Gauthier, J. Remy en P. Kerens. De wijnhandel van juffrouw Kamps behoorde niet meer tot de grootsten, sinds zij zich noodgedwongen meer op de stedelijke leveranties had moeten toeleppen. Toch verkocht zij nog altijd 10 à 15% van de omzet buiten de stad.

De afzet buiten de stad had zich sedert 1740 meer dan vroeger gericht op de onmiddellijke omgeving, met name op plaatsen in de landen van Overmaas en in het land van Loon. Daarnaast waren Holland en Brabant nog betrekkelijk belangrijke afzetgebieden. De oude handelsrelaties met Holland waren blijkbaar niet helemaal verloren gegaan. Telkenjare werd de export naar Holland genoemd. Daarnaast was de afzet naar Brussel en Brabant in opkomst, vooral naar Staats-Brabant. Vóór 1740 ging ook wijn (Moezel- en Rijnwijn) naar het prinsbisdom Luik en naar Namen. Mogelijk werd deze wijn verscheept vanuit Eijsden dat vaker als plaats van bestemming werd genoemd.

In vergelijking met deze doorvoer werd de stedelijke afzet van wijn van steeds grotere importantie. Dat blijkt uit het feit dat de wijnaccijns gemiddeld een 20.000 gulden opbracht, wat neerkomt op een vrij hoog stedelijk verbruik, die natuurlijk in de hand werd gewerkt door de consumptie van een grote burgerlijke en militaire stedelijke bovenlaag. De jaarlijkse verschillen laten zich niet altijd gemakkelijk verklaren, maar op zich was het verbruik onder het patriciaat vrij stabiel.¹²

Een verklaring voor het hoge verbruik in de jaren 1745 tot en met 1748, toen de accijnsopbrengst ver boven het normale niveau lag, waren de grote leveranties aan het leger. Het stedelijk garnizoen werd toen aanmerkelijk uitgebreid met het oog op de oorlogshandelingen. Het is van deze buitengewone omstandigheden dat wijnhandel Kamps de dupe werd.

¹¹ W. Thiessen, de stamvader van de huidige wijnzaak aan de Grote Gracht, is in de registers al vanuit 1733 bekend. De zaak is derhalve ouder dan het etiket (uit 1740) aangeeft.

¹² J.C.G.M. Jansen, Jenever in opmars, 1650-1815, in: *Campus Liber : bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht aangeboden aan mr. dr. H.H.E. Wouters*, nr. 8, Maastricht 1982, pp. 280-281.

Oorlogsjaren noopten tot aanpassing

De Maastrichtse wijnhandel ondervond in de jaren veertig van de achttiende eeuw een ernstige terugslag, die in grote mate correspondeert met de noodgedwongen stagnaties die optraden als gevolg van de krijgsv verrichtingen ten tijde van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Voor de Zuidelijke Nederlanden had deze oorlog effectief gevolgen toen Frankrijk in 1744 deze gebieden binnenviel. Na de bezetting van Vlaanderen moesten in 1746 Brussel, Antwerpen en Namen capituleren. Daarna ging de oorlog op en neer. In 1747 trokken Franse troepen het grondgebied van de Republiek binnen.

De strijd kwam steeds dichterbij. In oktober 1747 had een veldslag bij Rocour plaats. En op 2 juli 1747 brachten de Franse troepen te Lafeld-Vlijtingen de legers van Oostenrijk en de Republiek een grote nederlaag toe. In 1747 werd in Maastricht de dreiging acuut dat de vesting zou worden belegerd.¹³ In het jaar daarop werd daadwerkelijk rond Maastricht het beleg geslagen.¹⁴ In deze jaren hadden rond de stad overal requisities plaats.

Er scheen een uitzicht op vrede te bestaan toen in maart 1748 in Aken onderhandelingen begonnen om de oorlog te beëindigen, maar de besprekingen sleepten zich moeizaam voort. Om hun eisen kracht bij te zetten veroverden de Fransen begin mei 1748 Maastricht. In oktober van dat jaar werd in Aken de vrede getekend; pas daarna trokken de vreemde troepen weg.¹⁵

Het handelsverkeer had zwaar van deze oorlog te lijden, wat men terugvindt in de cijfers over de konvooien en licenten. De snelle manoeuvres van de troepen in deze strijd waren catastrofaal voor het onderhouden van de normale handelsrelaties, zodat het goedertransport over steeds grotere afstand moest uitwijken. Om ons tot de wijnhandel te beperken, deze was naar twee zijden van de

¹³ G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 1747, 97 : 265. De koophandel met Frankrijk kwam hierdoor in het gedrang. Raadsverdragen 1747, 97 : 324.

¹⁴ Idem, Raadsverdragen 1748, 97 : 367 / 371 / 390.

¹⁵ P. Lenders, De Oostenrijkse Successieoorlog 1740-1748, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, (deel 9), Haarlem 1980, pp. 92-97. In 1748 begon de evacuatie van de Franse troepen. Zie G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 1748, 97 : 524. Er werd een overzicht gemaakt van de kosten ten tijde van de Franse overheersing. Raadsverdragen 1749, 97 : 556 / 558.

gewone aanvoer afgesneden. In het westen waren Antwerpen en Rotterdam, de gewone aanvoerhavens voor de wijnen uit de Bordeaux- en Loirestreek, praktisch onbereikbaar geworden. In het oosten stakte de aanvoer van wijnen uit het Rijnland, de Moezel en de Pfalz. Deze werden voornamelijk vervoerd langs de landweg van Keulen naar Antwerpen, die vanwege de talrijke landtollen in gewone tijden al zwaar was belast.

Aangezien een grote kans bestond dat de handel niet meer regelmatig kon worden bevoorraad, hebben de grotere afnemers ongetwijfeld geprobeerd zich tegen de opkomende schaarste in te dekken. In die situatie van toenemende vraag en tekortschietend aanbod liepen de prijzen snel omhoog. Dat is wel de voornaamste reden geweest, dat Kamps sedert 1742 een forse prijsstijging kon doorvoeren.

Maar was er niet meer aan de hand? Schiep deze onevenwichtigheid enkel een tijdelijke verstoring van de marktverhoudingen of gingen daarachter ook structurele veranderingen schuil? Deze veronderstelling mist niet elke grond omdat uitgerekend in deze jaren de duurdere Franse wijn in opkomst was. Het was dus theoretisch mogelijk dat er juist in deze tijd een willige markt zou ontstaan voor andere wijnsoorten. Maar er zijn vooralsnog weinig aanwijzingen dat met de komst van de Franse legers ook aanvoer plaats had van deze kwalitatief betere wijnen.

Franse wijn was overigens in Maastricht niet helemaal onbekend. Sedert de middeleeuwen was langs de Maas altijd al Bourgognewijn naar het noorden verscheept. Het had dus voor de hand gelegen dat tengevolge van de oorlog meer vraag zou ontstaan naar deze wijn en dat deze substitutie een wijziging in het consumptiegedrag zou inluiden. Wij hebben daarom getracht op deze belangrijke vraag een meer gedocumenteerd antwoord te formuleren.

De kwestie is niet eenvoudig te beantwoorden, maar interessant zijn wel enige indicaties die in deze richting wijzen. In 1749 moest de Maastrichtse Raad uitspraak doen over een affaire van een Franse koopman in wijn, Robert Remy, geboren in Châlon, die tijdens de Franse bezetting van Maastricht met zijn goederen in deze stad was gestrand. Hij vervoerde vijf stukken en 60 bouteilles wijn en 10 bouteilles olijfolie, bestemd voor zijn broer die hier woonde. Hiermee is waarschijnlijk bedoeld de Maastrichtse wijn-

handelaar Jean Remy, gespecialiseerd in de afzet naar Holland.¹⁶ De handelsvoorraad van Robert Remy werd tijdelijk in Maastricht opgeslagen en mocht niet worden doorgevoerd.¹⁷

Wij kunnen uit deze episode concluderen dat er in elk geval in deze contreien handel werd gedreven in Franse wijn, waarnaar ook een andere passage in de raadsverdragen verwijst.¹⁸ Maar het zijn te veel incidentele mededelingen om tot een reguliere handel te besluiten, want het kunnen net zo goed leveringen aan de Franse troepen zijn geweest.

Tegen de veronderstelling dat in deze periode reeds Franse wijnen de Duitse Rijn- en Moezelwijnen begonnen te vervangen, zijn wel degelijk bezwaren in te brengen. Wij moeten bedenken dat het achterland niet volledig van elke bevoorrading uit Duitsland was afgesloten. Wel was het transport moeilijker en bijgevolg duurder geworden, maar die kosten konden de meeste wijnen wel hebben. Bovendien werd het effect van de stagnatie enigszins uitgewist, doordat de meeste handelaren grote voorraden uit vroegere jaren hadden opgeslagen, die nu versneld werden aangesproken. Wij zagen in ons geval dat de verkoop weliswaar verminderde, maar dat de wijnhandel Kamps nog lang bleef leveren, zij het tegen verhoogde prijzen.

De teruggang sedert 1744 is zonder twijfel in onmiddellijk verband te brengen met de oorlogstoestand die toen al in de Zuidelijke Nederlanden heerste. Vanuit Maastricht begon de afzet naar deze gebieden volledig te stagneren en werd ook de inkoop en bevoorrading moeilijker. Vreemder is het dat de wijnhandel Kamps toen al veel minder in Holland afzette, ofschoon de Republiek nog niet door de oorlog was getroffen. Hier moeten nog andere factoren hebben meegespeeld.

In de jaren 1748 t/m 1752 viel de wijnhandel Kamps praktisch stil, terwijl elders de activiteit weer opleefde. Zoveel is zeker dat op het moment dat de vrede was gesloten, de Duitse wijn nog lang niet van de markt was verdronen. Het stedelijk verbruikspatroon

¹⁶ G.A.M., oud-archief, Indiviese Raad Maastricht, Manualen van de collecteur van de wijnaccijns, inv.nr. 526 (over 1734-1735) tot en met inv.nr. 537 (over 1759-1761)..

¹⁷ G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 5 mei 1749, 97 : 578.

¹⁸ G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 1747, 97 : 324.

bleef tamelijk stabiel.¹⁹ Door het stadsbestuur werd nog altijd ter verwelkoming van gasten of uit erkentelijkheid voor bewezen diensten Rijnwijn aangeboden. In 1749 haastte men zich aan de commissiën van de Hoogmogenden en de secretarissen en commissiën van de Prins Bisschop twee amen wijn ten geschenke te geven "hetgeen al over eenige tijd had behoren te geschieden".²⁰

Er werd weer druk in Rijn- en Moezelwijn gehandeld.²¹ De accijns op wijn werd in 1749 fors verhoogd,²² maar desondanks deden de handelaren goede zaken. De totale wijnverkoop was in 1748-1749 weer op het oude peil terug. Het handelsverkeer met het Rijnland nam na 1750 nog toe. De gematigde douanetarieven in de Lage Landen begunstigen de oude handelsrelaties.

Maar toch kan men niet ontkennen dat elders al enige marktinnovaties in gang waren gezet. Immers zeker vanaf 1740 beleefden de Franse wijnen een grote opgang. In de bekende herkomstgebieden als de Bordeaux- en Loirestreek was niet alleen de productie fors toegenomen, maar begon ook een politiek van kwaliteitsverbetering door te werken. Sindsdien kregen grote wijnhuizen als Margaux, Haut Brion, Lafite en Latour voor het eerst buiten Frankrijk bekendheid. Het is in dezelfde tijd dat nieuwe herkomstgebieden zoals bijvoorbeeld die van de Rhônewijn werden ontsloten, die tegen hoge prijzen werd aangeboden. Maar deze ontwikkeling leek voorlopig aan de Lage Landen voorbij te gaan.

De grote importeurs van Franse wijn waren rond deze jaren Engeland, Holland en de havensteden aan de Oostzee. Maar hun voorkeuren liepen uiteen. De Republiek nam met een invoer van 33.200 tonnen ongeveer 63% van de totale uitvoer van Bordeauxwijnen voor zijn rekening. Maar wat via Amsterdam, Rotterdam en Middelburg werd aangevoerd, waren in hoofdzaak witte wijnen van gemiddeld 120 francs per ton van 900 liter, met andere woor-

¹⁹ Het verbruik van wijn schommelde tussen elf en dertien liter per hoofd van de bevolking, met een lichte terugval rond 1750. Zie: Jansen, Jenever in opmars, pp. 280-281.

²⁰ G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 8 november 1749, 667 en 5 januari 1750, 718 (in verband met Raadsresoluties 23 februari 1739, 96 : 268).

²¹ Sinds de vrede werden weer regelmatig wijnen uit Duitsland aangevoerd. Zie: G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 1749, 97 : 661.

²² G.A.M., oud-archief Maastricht, inv.nr. 78, Raadsverdragen 1749, 97 : 648 / 649. De wijnaccijns bracht in dat jaar 28.528 gulden op tegen 94.855 gulden aan brandewijnaccijns.

den wijnen van het goedkope soort. De duurere wijnen van 280 tot 1.000 francs waren hier in de minderheid.²³

Wij zullen nog zien dat wijnhandel Kamps al in 1753 probeerde op de nieuwe smaakgewoonte in te spelen, maar vooralsnog had in Holland toen de Duitse wijn de overhand. Gezien deze smaakpreferentie kunnen wij ons voorstellen dat er nauwelijks van een substitutie sprake was. Deze valt, voorzover wij kunnen vaststellen, pas in de tweede helft van de achttiende eeuw, vooral na 1767 toen de wijnmarkt veel grotere schommelingen begon te vertonen. Toen waren aanzetten aanwezig dat in de afzet van wijn verandering begon te komen als gevolg van een toenemende differentiatie in verschillende wijnsorten.²⁴

Een wijziging in verbruiksgewoonten is een proces dat meestal pas op lange termijn plaats heeft op grond van voornamelijk structurele factoren. In de eerste plaats moet worden gewezen op het feit dat de prijzen de neiging hebben langzaam te gaan dalen, als door betere transportmogelijkheden in veel grotere hoeveelheden wijn kan worden aangevoerd. De wijn koos bij voorkeur het water als transportweg, want de aanvoer over land bijvoorbeeld via de landweg van Keulen naar Antwerpen bleef een dure aangelegenheid.

Vanaf het moment dat van deze gunstige aanvoer kon worden geprofiteerd, hebben sommige handelaren handig ingespeeld op de vraag naar een luxe-artikel als wijn door dit niet direct goedkoper aan te bieden, maar nu tegen de vroegere prijzen betere wijnen te offeren. Want de consumptie van wijn bleef tot een heel kleine koopkrachtige groep beperkt, die de hoge accijns en de hoge prijzen kon betalen. Toch hadden de binnenlandse wijnkopers doorgaans moeite hun prijzen te handhaven.

Daarnaast waren er de grote kooplieden die een sterke monopoliepositie hadden opgebouwd in de overzeese wijnhandel. De Rijnwijn werd vanouds in Nederland gestapeld en van hieruit naar de landen van de Oostzee verhandeld. Uit de Sonttabellen blijkt dat Rijnwijn een van de belangrijkste producten was onder de verschepte goederen.

²³ Marcel Lachiver, *Vins, vignes et vigneronns : histoire du vignoble français*, Paris 1988, pp. 304-306.

²⁴ F. Braudel, *De structuur van het dagelijks leven (15e-18e eeuw)*, (deel 1), Amsterdam 1979, p. 229.

Na 1720 ging Duitsland meer uitvoeren via de landroute vanwege de talrijke tollens op de Rijn, wat een andere goederenstroom op gang bracht. Nederland hield echter lange tijd een handelsmonopolie totdat in de Duitse havensteden schippers uit de Oostzeelanden zelf hun wijn kwamen laden. Maar ook nadien bleef Amsterdam nog tot ongeveer 1770 een handelscentrum voor Duitse wijn.

Ook de wijnen uit de Bordeaux- en Loirestreek werden door Nederlandse kooplieden verhandeld, vooral vanuit Rotterdam. Maar ook deze handel werd langzamerhand door de Fransen overgenomen. Geleidelijk waren in de tweede helft van de achttiende eeuw opmerkelijke verschuivingen in het internationale handelsverkeer te zien.²⁵ In de internationale wijnhandel ging de Hollandse suprematie uiteindelijk verloren. Het is nog een open vraag of deze handel zich op het binnenland heeft teruggetrokken of zijn zaken eenvoudig heeft beëindigd. Waarschijnlijk behoorden de wijnkopers, die in het binnenland handel dreven, tot een andere groep die een gescheiden deelmarkt bewerkten.

Toen de Hollanders hun overwegende positie moesten prijsgeven kwam er meer flexibiliteit in kwaliteiten en prijzen. De wijn was tot dan toe vooral als een schaars en eenvormig product verhandeld, maar werd nu meer onderscheiden naar herkomst en soort.²⁶ Deze grotere keuzemogelijkheid is uiteindelijk ten koste gegaan van de zogenaamde kleine wijnen en vooral van de Duitse wijnen. Dit was in de tijd dat er meer Rhônewijnen op de markt kwamen evenals de eerste hoeveelheden Spaanse, Portugese, Italiaanse en Kaapse wijnen. Kansen voor nieuwe soorten wijn kwamen er pas toen de wijn niet meer als een product van de Hollandse stapelmarkt werd gevoerd.

Deze ontwikkeling is enigszins te staven aan de hand van de statistiek van in- en uitvoer van het admiraliteitscollege op de Maas te Rotterdam, naast die van Amsterdam de belangrijkste handelsstatistiek. De invoer van Duitse wijn, die voor een deel weer werd uitgevoerd, liep tussen 1753 en de jaren 1784-1793 met

²⁵ Roger Dion, *Histoire de la vigne et du vin au France des origines aux XIXe siècle*, Paris 1959; Braudel, *De structuur*, p. 229.

²⁶ J.A. van Houtte, *Economische geschiedenis van de Lage Landen, 800-1800*, Zeist 1964, pp. 143, 229, 280; J.G. van Dillen, *Van rijkdom en regenten*, 's-Gravenhage 1970, pp. 563-567.

een kwart terug. In 1753 werd een ongeveer gelijke hoeveelheid Franse wijn in Rotterdam aangevoerd (circa 4.000 hectoliters), welke hoeveelheid tot 6.800 hectoliters toenam. Duidelijk blijkt hieruit de neergang van de Duitse en de snelle opkomst van de Franse wijnen. Hierbij moet wel worden aangetekend dat Rotterdam en Dordrecht de voornaamste plaatsen waren waar Franse wijn werd ingevoerd, zodat het aandeel van de Franse wijn mischien enigszins is geflatteerd.

Vanuit Holland werd een deel van deze Franse wijnen in steeds grotere omvang verder geëxporteerd, namelijk 1.800 hectoliter naar Duitsland en 750 hectoliter naar Brabant. In zekere zin was dus nog iets van de vroegere stapelmarktfunctie bewaard gebleven. Het oude overwicht van de Duitse wijn was verloren gegaan, ofschoon van de ingevoerde Rijnwijn nog 1.160 hectoliter overzee werd uitgevoerd en 218 hectoliter naar Brabant.²⁷

De geleidelijke veranderingen die in de tweede helft van de achttiende eeuw op de wijnmarkt plaats hadden, brachten voor de meeste kooplieden zoveel onzekerheid mee, dat lang niet allen daarop met de nodige dynamiek en het juiste marktinzicht hebben gereageerd. Het is moeilijk te beoordelen wat de dames Kamps in deze jaren heeft bewogen. Hebben zij niet tijdig de bakens verzet en kansen verloren laten gaan?

Er zijn veel triviale redenen denkbaar. In geen geval hebben zij passief afgewacht wat de toekomst zou brengen. Zij legden initiatief aan de dag met de beslissing de handel in Maastricht op te geven en naar een andere vestigingsplaats uit te zien. De markt in Holland had nog steeds hun belangstelling. Er was van oudsher veel op Rotterdam gehandeld, maar die handel was gedurende een jaar of vijf onderbroken. In zulk een lange tijd kon licht een schakel in het handelsverkeer verloren gaan. Er moest grotendeels een nieuw afzetkanaal worden opgebouwd, wat niet zo gemakkelijk verliep als men zich had voorgesteld. Ook een verbreding van het assortiment met het offeren van Franse wijnen hebben zij overwogen. In deze poging tot heroriëntatie zijn zij niet volledig

²⁷ Een statistiek van den in- en uitvoer van Rotterdam c.a. in 1753, medegedeeld door P.J. Dobbelaar, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, 7(1921), pp. 210-230; De statistiek van in- en uitvoer van de Admiraliteit op de Maaze, 1784-1793, medegedeeld door Johan de Vries, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, 30(1965), pp. 297-298.

geslaagd. Volgen wij de verdere lotgevallen van het wijnhuis Kamps.

De overplaatsing van de wijnhandel naar Rotterdam

Een tweede episode begint in 1752 als het handelshuis Kamps, dat voor gezamenlijke rekening was gevoerd, in Maastricht wordt opgeheven en verplaatst naar Rotterdam met nu A.M. Mulkens, gehuwd met Theresia Kamps, in de hoofdrol. Tegelijk verhuist Anna Margaretha Kamps mee naar Rotterdam. Zij werd ook daar weer actief in de bedrijfsvoering betrokken.

Alvorens de wijnhandel over te plaatsen leek het moment geschikt om tot een verdeling over te gaan van de wijnvoorraad die in Maastricht lag opgeslagen: 12.240 potten. Dit gebeurde met bijzonder veel omzichtigheid. Het was een ingewikkelde aangelegenheid om een verdeelsleutel te vinden die aan alle kinderen Kamps een gelijk aandeel naar hoeveelheid en kwaliteit garandeerde. Er werden zeventien kavels gemaakt van elk 700 à 800 potten, waarschijnlijk variërend naar ouderdom en kwaliteit. In de archiefstukken worden deze soorten met tekens aangeduid waarvan wij de betekenis niet hebben kunnen achterhalen.

Er werd voor elk van de kinderen een lot wijn geformeerd dat recht deed aan hun aanspraken. Lot A viel toe aan kanunnik Kamps, die als portie kreeg de wijn van kavel 6, 10 en 12. Lot B was voor Bernard Kamps die de wijn kreeg van kavel 7, 9 en 13. Lot C was voor Willem Kamps die kavel 3, 4 en 8 werd toegewezen. Lot D was voor Anna Margaretha Kamps die de kavels 2, 14 en 15 kreeg. Lot E was voor Theresia Kamps die maar twee kavels kreeg (van betere kwaliteit?) namelijk 1 en 5. Tenslotte was Lot F voor Jean Francois Kamps, die toegewezen kreeg kavel 11, 23 en 24. Dan bleef er nog over de wijnen van de kavels 16 t/m 22, waarvan elk van de zes kinderen 843 potten als deel kreeg.

Deze verdeling liep min of meer vooruit op de uiteindelijke afrekening, maar vertegenwoordigde alvast zo'n groot voorschot, dat het begrijpelijk is waarom de definitieve boedelscheiding jaren bleef aanslepen. Wat uit de stukken niet duidelijk wordt is de vraag hoe later de wijnen, die aan de zonen Kamps waren toegevoerd, werden verkocht.

Na deze verdeling lieten de twee gezusters Kamps de hen toegevozen voorraden naar Rotterdam overbrengen. Bovendien kwam daar nog bij de voorraad die A.M. Mulkens voor zijn vader had ingekocht en opgeslagen, naar schatting ruim 9.000 potten.

Dit vervoer was geen alledaagse bezigheid. In de loop van het jaar 1752 moesten in diverse partijen niet minder dan in totaal 14.852 potten wijn van Maastricht naar Rotterdam worden getransporteerd. Voor dit vervoer werd ingeschakeld Martinus van Someren uit 's-Hertogenbosch, met wie een accoord werd bereikt over de prijs. Het contract werd bezegeld met een wichtige ducaat voor iedere aam.

In de loop van de maand mei en de eerste helft van juni werden deze partijen per landvracht overgebracht, verdeeld over acht vrachten en onderverdeeld in genummerde partijen van elk 600 à 700 potten wijn, die waarschijnlijk naar kwaliteitsoort en jaargang waren gerubriceerd.²⁸

De vrachtbrief van 5 mei 1752 vermeldde het transport van 8 voeders Rijnwijn van de categoriën 1 t/m 8, benevens een niet nader aangeduide toelast wijn, tezamen vormend 56 aam 38 potten. De vrachtbrief van 11 mei 1752 vermeldde het transport van een voeder Rijnwijn van categorie nr. 9. De vrachtbrief van 23 mei 1752 vermeldde het transport van vijf voeder wijn van de categoriën 10 t/m 14, tezamen vormend 33 aam 14 potten. Eveneens werden op die dag nog vijf voeders getransporteerd van de categoriën 15 t/m 19, tezamen 35 aam 10 potten. Op 29 mei werden overgebracht twee voeders uit de categorie 20 en 21, groot 14 aam 42 potten. Op 30 mei werden overgebracht twee voeders uit de categorie 22 en 23, groot 13 aam 86 potten.

In totaal waren eind mei 1752 naar Rotterdam vervoerd 159 aam 30 potten, wat gelijk stond aan 23 voeders en een toelast. Op 30 potten na was het karwei geklaard. In het wijnboek van A.M.

²⁸ De data van de vrachtbrieven komen niet overeen met de administratieve verantwoording van deze vrachten. De hoeveelheden stemmen wel nagenoeg met elkaar overeen, zij het dat in de vrachtbrieven vooral sprake is van voeders en amen en in de eigen boekhouding van potten. In het algemeen komt een voeder wijn overeen met zes amen, maar in de vrachtbrieven omvat een voeder meestal een grotere hoeveelheid. Ook een toelast is een flexibel begrip. Men verstond daaronder een groot wijnvat, meestal van omstreeks 500 liter, maar in dit geval van wisselende maat. Daarom is het goed dat de vrachten ook in potten zijn uitgedrukt.

Mulkens (lopend van 18 december 1751 tot 7 oktober 1752) staan deze vrachten naar Holland als volgt samengevat:

1752:	5 mei	geleverd tezamen	5.298	potten
	8 mei	geleverd tezamen	738	potten
	16 mei	geleverd tezamen	1.932	potten
	17 mei	geleverd tezamen	1.200	potten
	20 mei	geleverd tezamen	3.136	potten
	26 mei	geleverd tezamen	1.246	potten
	27 mei	geleverd tezamen	1.252	potten
	6 juni	geleverd tezamen	50	potten

				14.852 potten

Het vervoer van deze grote hoeveelheden wijn kostte aanzienlijke bedragen, die alleen voor luxegoederen konden worden opgebracht. De totale vrachtkosten bedroegen 836-2-0, met inbegrip van de tol- en licentgelden, wat neerkomt op 105 stuiver voor elke voeder. Aan "de kraankinderen" (sleeploon en kosten van overslag) was verschuldigd 29-7-0 (iedere voeder 5 stuiver); aan kraangel 14-2-0 (iedere voeder 12 stuiver); aan pachtbriefjes (pakhuisuur?) 7-4-0 (6 stuiver per vat).

Behalve de genoemde wijn waren in maart al eerder meubels en bagage van Maastricht naar Rotterdam vervoerd voor 30-7-0. Later kwamen daar nog andere kosten bij. Op 9 juni volgde een afrekening voor het overbrengen van een halve aam wijn en twee kisten huisraad voor een bedrag van ongeveer drie gulden.

Uit de exorbitant hoge vrachtkosten blijkt duidelijk met welke opslag de prijs van de wijn wel moest worden verhoogd om deze dure overplaatsing te kunnen betalen. Wij zullen uit de volgende stukken proberen na te gaan of Mulkens en zijn schoonzus in staat waren deze kosten op de opbrengst van de verkoop te verhalen. Dat vereiste een scherpe verkooppolitiek. In de meeste gevallen zou het overplaatsen van een bedrijf of handelszaak slechts mogelijk zijn geweest nadat men eerst tot liquidatie van de bestaande zaak was overgegaan.

De verkopen uit de volgende jaren zijn af te leiden uit een extract van het gereconvenieerde wijnboek van de stad Rotterdam over de

jaren 1752 t/m 1756.²⁹ De wijnhandel had meteen een gunstig begin en verkocht in 1752 in totaal 50 1/2 anker van 33 à 35 liter³⁰ en 38 bottels. Het is niet onmogelijk dat men heeft kunnen profiteren van de vroegere klandizie die vader F.L. Kamps en daarna zijn dochter Anna Margaretha hadden opgebouwd.

Over de jaren 1752 t/m 1756 werden in totaal 70 1/2 anker Moezelwijn en 79 anker Rijnwijn verkocht. In 1755 is er ook sprake van de verkoop van 3 1/2 anker Hogner wijn (een duurdere soort Rijnwijn?) en een stoop Spaanse wijn.

In zijn latere verantwoording gaf Mulkens een overzicht over de verkoop van 14.652 potten wijn, dat wil zeggen hij legde voor het Luikse hooggerecht op 7 juli 1775 een afrekening over van alle wijn "zowel door hem en door zijn vader ontvangen, bestiert en verdebiteert". Die ontvangst had betrekking op een totaal van 14.652 potten die van Maastricht naar Rotterdam waren overgebracht. Maar over de jaren 1752 t/m 1756 had hij niet meer verkocht dan 3.737 1/2 potten, dus beduidend minder dan men had laten overkomen. Met die verkoop van amper een kwart van de voorraad namen de zaken geen hoge vlucht.

De totale geldontvangsten uit de wijnverkoppen in genoemde vijf jaren bedroegen 3.689-5-0. De gemiddelde opbrengst was omgerekend 24,68 gulden per anker, dat wil zeggen nog geen vijftien stuiver per pot. Indien wij deze verkoopresultaten vergelijken met de exploitatie-uitkomsten die Kamps in Maastricht behaalde, dan moeten wij niet vergeten rekening te houden met het grote koersverschil dat er tussen Maastrichts en Hollands geld bestond. Honderd gulden Maastrichtse koers was rond 1750 in Hollands geld slechts 62-10-0. Op basis van deze omrekening komt men tot een gemiddelde opbrengst van 1,13 Maastrichtse gulden per pot. Dat was 0,27 gulden minder dan in Maastricht was te behalen. Hieruit blijkt zonder meer dat de overplaatsing van de wijnhandel niet lonend was geweest.

Het is interessant het klantenbestand van wijnhandel Mulkens in Rotterdam iets nader te ontleden. In vergelijking met Maastricht was het aantal klanten geringer en ook waren hun bestellingen

²⁹ Rekening van de heer M.A. Mulkens, reflex op het vonnis inzake dezelfde heer Mulkens tegen de heer oud-schepen Kamps, zie noot 3.

³⁰ *Klein Wijn Woordenboek* / samengesteld door P.G.J. Willemsen, s.l. s.a.

minder groot. De klanten woonden behalve in Rotterdam en omgeving erg verspreid: Delft, Den Haag, Leiden, Oudewater, Utrecht en andere plaatsen. Er was zelfs een klant uit Gent: De Potter. Namen die vaker voorkomen zijn Beumer, De Ridder, Van Maenen, Gijsbers, Pelgrom, Pontkorn, Schridiaron en Cornelis Stollman, waarvan de meesten wijnhandelaren waren.

Er werden veel zaken met familieleden gedaan zoals met oom Leendert Mulkens, Gijsbert Mulkens en neef Leendert Mulkens, die ook allen in de wijnhandel actief waren. Opmerkelijke leveranties waren die aan het Hof van Spanje in Den Haag en aan de commies van 's lands werf te Hellevoetsluis.

Grote bestellingen werden soms geplaatst door scheepskapiteins. Het beste voorbeeld is de opdracht die kapitein Vivrien in 1754 plaatste tot levering van 10 1/2 anker Rijnwijn bestemd voor West-Indië. Deze wijn was besteld door de chirurg-majoor van de West-Indische Compagnie in Delmina. Deze bestelling werd meegegeven aan Hendrik Deloof op het schip De Jonge Heer met als kapitein Gerrit Beekman.

Het beloofde een duur vrachtje te worden. De wijn werd berekend aan honderd rijksdaalders per aam, dus in totaal voor 450 gulden. Het inpakken van de wijn werd berekend aan 1-16-0. Aan kraanen scheepsgeld kwam daar nog bij 14-0-0. Verder werden in rekening gebracht de kosten voor de bottels, de kurken en voor kit, dop, oonk, droef (? ?) enzovoorts om de ankers ter plaatse te kunnen bottelen. Daarvoor werd 91-11-0 in rekening gebracht. Om de nodige risico's te vermijden moest 30% van het totaal onmiddellijk worden voldaan. De betaling geschiedde door middel van een obligatie. Bovendien werd de lading behoorlijk verzekerd voor een bedrag van 27-12-0.

Zulke transacties vormden een uitzondering. In het binnenland moest men veel scherper concurreren. Uit de lopende verkopen krijgen wij een indruk tegen welke prijzen de partijen doorgaans werden verkocht. Een anker Moezelwijn kostte in veel gevallen 23 à 25 gulden met een spreiding van 20 tot 26 gulden. Rijnwijn was goedkoper en kostte van 12 à 13 gulden tot 20 gulden per anker. In Rijnwijn waren wel de prijsverschillen groter dan voor Moezel. Voor betere soorten werd al gauw tot 25 gulden per anker betaald. Bij grote hoeveelheden werd een lagere prijs geoffreerd. Zo kostte de eerste kwaliteit Rijnwijn in 1754 per anker 25 gulden, maar in

grote partijen zakte de prijs tot 20 gulden. In die tijd waren de usantiële kortingen, die in de wijnbranche heel gewoon zijn (tegenwoordig al gauw 10 à 12%), blijkbaar al bekend.

De wijn was voor de begrippen van die tijd erg duur. Twaalf flessen (= circa 1/6 anker) van de beste Moezelwijn kostte zes gulden tien stuiver. De prijs van twaalf flessen Rijnwijn was meestal nog niet de helft hiervan en soms zelfs beduidend minder.

Zoals wij al eerder hebben opgemerkt is in de boekhouding meestal slechts vaag aangeduid over welke wijn het gaat. Zo hadden wij aanvankelijk de indruk dat alleen Rijnwijn van Maastricht naar Rotterdam was overgebracht. Maar in het verkoopboek wordt herhaaldelijk van Moezelwijn gesproken. Die was vermoedelijk in het transport vanuit Maastricht begrepen. Maar deze wijn werd ook na 1752 aangekocht.

Op 12 september werden twee voeders Moezelwijn in Rotterdam afgeleverd. De betaling geschiedde met een wissel op Koblenz, getrokken op de heer Hartmann, voor de som van 343-3-8. Aan vrachtkosten (van Keulen tot Rotterdam) werd 70 gulden betaald. Op 20 april 1754 werd gekocht een oxhoofd (= zes ankers, ongeveer 225 liter) Suranson wijn (een zoete witte Franse wijn ? ?)³¹ voor de prijs van 48-8-0. Tevens werd toen een oxhoofd witte wijn (niet gespecificeerd) afgeleverd voor 37-15-0. Op 15 maart 1755 wordt gesproken over de aankoop van een oxhoofd rode wijn voor de netto prijs van 51-15-0.

Deze laatste notities zou men op het eerste oog als een toevalligheid kunnen beschouwen in afwijking van het normale handelspatroon van deze wijnhandel, die immers in Rijn- en Moezelwijn was gespecialiseerd, ware het niet dat in het Extract van het wijnboek op folio 104 enige posten staan die ons op andere gedachten brengen.

Wij maken daaruit op dat wijnhandelaar Mulkens zich, samen met zijn zwager L.F. Kamps in Maastricht, ook op de verkoop van andere wijn begon toe te leggen. Want het oxhoofd Suranson wijn werd op gelijke datum (en voor dezelfde prijs) doorgeleverd aan L.F. Kamps te Maastricht. Op dezelfde manier ging het met de rode wijn die voor gelijke prijs werd geleverd aan de pastoor van Wijck.

³¹ Klein Wijn Woordenboek.

Het is niet bekend of deze verkoop op een toevalligheid berustte, want zulke combinaties zouden zeker voor de hand hebben gelegen. Het was immers op zich aantrekkelijk Bordeaux-wijnen, die in Rotterdam arriveerden, aan het assortiment toe te voegen, zoals men anderzijds in Rotterdam wijnen kon verkopen die in Maastricht gewild waren.

De vraag of onze wijnhandel andere dan Duitse wijn begon te leveren, lijkt min of meer beantwoord in een schrijven van Theresia Mulkens-Kamps, dat bij de processtukken is gevoegd en zich bevindt in het groene register onder nr. 47 als kopie van een missive de dato 1 juni 1753. Theresia Mulkens treedt daarbij in correspondentie met één van de klanten en gaat in haar offerte nader in op de handelscondities en prijzen van dat moment. De brief is interessant genoeg om daaruit enige passages (in aangepaste spelling) aan te halen:

“...Ik heb gisteren met schipper Vroom aan Uw adres afgezonden een half aam moezelwijn nr. 5 en een aam gemeene wijn à 70 gulden per aam zoals op de inliggende rekening staat. Deze wijn is heel goed voor zijn prijs. Wij hebben hem nog nooit voor minder verkocht als aan 30 rijksdaalders per aam. Wij hebben eerder schade als winst op zulke wijn, maar doen al wat mogelijk is voor de eer van Uw klandizie.

Zodra de wijn aankomt, gelieve U hem aanstonds in de kelder te zetten. Want met de warmte kan hij gaan werken en zouden meer dan de helft van de flessen kunnen springen en de rest troebel worden. Hoe koeler zij staan, hoe beter. U gelieve de flessen onderste boven te leggen ofwel op hun zijde. Hierbij de volgende proefflesjes Franse wijn:

Witte wijnen

Nr. 1 Bergerac	à 60 gulden per oxhoofd
Nr. 2	à 66 gulden per oxhoofd
Nr. 3	à 72 gulden per oxhoofd
Nr. X	à 72 gulden per oxhoofd

Roode wijnen

Nr. 1 Margau(x) wijn	à 60 gulden per oxhoofd
Nr. 2 Medoc wijn	à 72 gulden per oxhoofd
Nr. 3 Haut Brion wijn	à 84 gulden per oxhoofd
Nr. X Favelle wijn	à 72 gulden per oxhoofd
Nr. X Rhoone wijn	à 72 gulden per oxhoofd

Wij hebben ook hogere prijzen van alle tweede soorten, maar het is onmogelijk van alles proeven te zenden. Als zij op fles komen, zullen zij ongemeen verbeteren.

Als de flessen leeg zijn, gelieve U ze ons terug te sturen. Als zij niet meer dienstig zijn, kunt U ze van de rekeningen afkorten...."

Tot zover de offerte van Theresia Mulkens-Kamps die een beter inzicht geeft in de toenmalige gebruiken van de wijnhandel, die ons niet onbekend voorkomen. Wij vinden in deze brief in elk geval een bevestiging dat de wijnhandel ook Franse wijnen in hun assortiment wilde opnemen. Een andere vraag is in hoeverre zij in 1753 hierin ook feitelijk al handel dreven, omdat in het verkoopboek daarover niets is te vinden. Het is niet uitgesloten dat deze transacties niet voor gezamenlijke rekening plaats hadden en dat daarom in de processtukken geen cijfers over omzetten en prijzen zitten.

Wat ons in deze brief vooral opvalt is de nadruk die in de offerte valt op de duurere klassewijnen zoals de Graves- en Medocwijnen, waarop deze wijnhandel zich richtte. Wat onder de vrij dure Rhônewijn wordt aangeboden kunnen wij zonder nadere gegevens niet beoordelen. Maar het aanbod van Franse wijnen was geheel in overeenstemming met het gerenommeerde karakter van deze wijnhandel, die zich aanvankelijk in zijn assortiment op de betere Duitse wijnen had gespecialiseerd.

Waarover niet werd gesproken waren de goedkope wijnen uit de Languedoc, die na 1760 in steeds grotere hoeveelheden naar Holland werden uitgevoerd. Enige wijnen die op het eind van de achttiende eeuw in deze streken aftrek vonden, zoals die uit Bourgogne (Côte-d'Or), uit Macon, Bar-le-Duc en de mousserende wijnen uit Champagne, ontbreken op deze lijst. Het zou interessant

zijn om nog eens uit te zoeken hoe de wijnhandel in de Maas-
streek op die veranderingen heeft ingespeeld.³²

De liquidatie van de wijnhandel te Rotterdam

Naar aanleiding van onze vraag over de samenstelling van de wijnen waarin handel werd gedreven, rijst er gereede twijfel of het extract van het wijnboek, dat door A.M. Mulkens in het proces werd overgelegd, wel een juiste graadmeter vormt om zijn zaken te beoordelen. Waarschijnlijk handelt het register alleen over de voor gezamenlijke rekening uitgevoerde transacties, die in hoofdzaak betrekking hebben op de voorraden die naar Rotterdam waren overgebracht. Maar was deze oude voorraad nog in Rotterdam te slijten? Beperken wij ons tot de verkopen in gezamenlijk beheer, dan moeten wij concluderen dat de omvang van de verkopen door Mulkens sterk was verminderd in vergelijking met die van de wijnhandel Kamps destijds in Maastricht.

Ook over de winstgevendheid van zijn affaires kan men zich dan moeilijk een oordeel vormen. Als wij bijvoorbeeld de opbrengst van de Moezelwijn afzetten tegen de prijs, waarvoor twee voeders in 1752 waren aangekocht, dan kunnen wij van een redelijke marge spreken (van omstreeks 50%). Maar als uit de gemiddelde verkoopprijs de dure inkoop van vóór 1752 en de hoge transportkosten van Maastricht naar Rotterdam moesten worden bekostigd, dan legde Mulkens geld toe.

Daarom heeft hij misschien geprobeerd enige voordelige transacties af te sluiten met het verhandelen van wijn naar de koloniën, wat een uitzondering bleef. Trouwens de export van wijn naar het buitenland was geen voordelige zaak vanwege het uitvoerrecht dat in de Republiek werd geheven. Zo bedroegen de uitgaande rechten op Londen per aam wijn 2-17-0.

Uit de overgelegde boekhouding blijkt verder welke andere kosten nog op de wijnhandel drukten. Het loont de moeite de voornaamste posten te releveren: de huur van het magazijn 10-13-0, de jaarlijkse loonkosten voor de knecht in het pakhuis inclusief zijn nieuwigjaarsgeld 95-5-0 en de overige kosten 10-13-0. Deze laatste

³² Lachiver, Vins, pp. 331-390, 571.

varieerden voor een deel met de omzet. Kurken kostten negen stuiver per honderd. Een lege mand kostte zes stuiver. Met andere materiaalkosten beliep het ombottelen voor een anker wijn 15-16-4. De oonk en emballage kwamen boven op de prijs. Een lege voeder ter inhoud van zes aam kostte met ijzeren banden beslagen zes à zeven gulden. Om nog maar niet te spreken over de kisten die nodig waren om de wijn naar West-Indië te verschepen, die voor deze vracht meer dan honderd gulden hadden gekost.

Het is dan ook niet helemaal onbegrijpelijk dat begin 1757 staat vermeld staat dat de gereconvenieerde (Mulkens) had beslist niet langer negotie te doen. "Daarom zijn de overige wijnen met gemeen consent in het bekken van Rotterdam geveild".

Tot die beslissing heeft zeker bijgedragen dat zijn schoonzuster, Anna Margaretha Kamps, die jarenlang de wijnzaak had gedreven, na een kort verblijf in Rotterdam weer naar Maastricht was teruggekeerd. Zo had hij dubbele kosten moeten maken. De reden van haar overijld vertrek hebben wij niet kunnen achterhalen.

Haar reis van Rotterdam naar Den Bosch had 3-1-1 gekost. Voor vracht en vertering van Den Bosch naar Maastricht was 26-5-0 betaald en voor het vervoer van drie kisten 18-0-0. Daarna had zij als kostdame nog een tijd in het klooster van Sint Andries aan de Maagdendries te Maastricht gewoond, die zestig rijksdaalders vroegen voor een jaar kostgeld. Maar voordat het jaar was verstreken was zij overleden. De uitgaven die Mulkens had gedaan "voor wijlen ma soeur A.M. Kamps" werden bestreden uit de opbrengst van de verkoop van haar bezittingen. Op 10 juni 1753 werd van de vendumeester te Maastricht uit de opbrengst van de gemeenschappelijk verkochte "mobile effecten" (meubels en huisraad) 1132-11-0, omgezet in Hollandse koers 707-16-14, ontvangen. Bovendien volgden nog afdrachten in geld, onder meer wegens de verkoop van persoonlijke goederen die in de stukken uitgebreid staan opgesomd.

Wij vermelden deze trieste gebeurtenis hier terzijde, omdat zij vermoedelijk indirect tot de opheffing van de wijnhandel heeft bijgedragen. Na haar dood heeft waarschijnlijk Theresia Mulkens-Kamps enige jaren zo goed mogelijk de zaken van haar zuster voortgezet.

De laatste transactie van het wijnhuis was de openbare veiling van de resterende voorraad, vijftien voeder Rijn- en Moezelwijn, tezamen groot 102 aam en 2 vierdel, dus ongeveer 14.000 potten. Er werden raambiljetten gedrukt en advertenties in de kranten geplaatst om de publieke verkoop van de wijn aan te kondigen. Voor deze aankondiging werd 28-9-0 uitgegeven. Verder moest 21-5-0 worden betaald als taxatiegeld voor de makelaars.

De voorraad werd in vijftien partijen geveild en tenslotte toegewezen aan wijnhandelaar Pelgrom voor de prijs van 20 rijksdaalders per aam. Deze prijs lag een stuk beneden het niveau waaraan Mulkens tot dan toe zijn wijn had verkocht. En zeker was deze prijs beduidend lager dan de gemiddelde prijzen in Maastricht. Volgens de eerder gegeven omrekeningskoers kwam die ontvangst overeen met 75 gulden Maastrichtse koers = 0,94 per pot. Naar die maatstaf was deze enorme transactie verliesgevend te noemen, eenvoudig een noodsprong om de zaken te kunnen liquideren.

Boven op de eindafrekening kwamen nog enkele aanvullende posten zoals een vergoeding voor vier lege voeders (48-0-0), voor gereedschap, droef en oonk (26-0-0) en het verruilen van een anker (12-10-0). Het totaal kwam daarmee op een bedrag van 6.416-14-0 waarvoor Mulkens accoord tekende. Een kapitale som weliswaar, maar toch voor hem een onbevredigend einde.

Het kapitaal was - hoe dan ook - in elk geval groot genoeg om Arnold Michel Mulkens in staat te stellen om meer dan twintig jaar nadien over zijn faits en gestes nog langdurig te procederen.